

Pilotna aktivnost švicarskega partnerja Mediplant je bila usmerjena v raziskovanje barvilnih rastlin alpskega prostora in njihovega potenciala za trajnostno barvanje tekstila (foto: Cassiano Luminati).

AlpTextyles: Dediščina kot temelj trajnostnih inovacij v alpskem tekstilnem ekosistemu

KATARINA ŠRIMPF VENDRAMIN | Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU

✉ katarina.srimpf@zrc-sazu.si

Izvleček: Prispevek predstavlja projekt Interreg Alpine Space – AlpTextyles, ki je bil usmerjen v raziskovanje, valorizacijo in sodobno uporabo tekstilne dediščine alpskega prostora. Projekt izhaja iz razumevanja tekstilne dediščine kot pomembnega zgodovinskega in kulturnega fenomena ter jo hkrati obravnava kot razvojni vir za soočanje s sodobnimi gospodarskimi, okoljskimi in družbenimi izzivi. V okviru projekta so bili analizirani zgodovina in aktualno stanje alpske tekstilne produkcije s posebnim poudarkom na lokalnih materialih, kot sta volna in lan. Prispevek predstavi ključne raziskovalne, pilotne in izobraževalne aktivnosti projekta, med katerimi so razvoj Knjižnice volne, raziskave naravnih barvil, oživljanje gojenja lanu, sodelovanje z oblikovalci, prenos rokodelskega znanja ter digitalizacija tekstilne dediščine. Projekt AlpTextyles s čezmejnimi in medsektorskim sodelovanjem kaže, kako je mogoče tekstilno dediščino razumeti kot živo zbirko znanja in jo vključiti v razvoj trajnostnih, krožnih in lokalno zasidranih tekstilnih praks ter s tem prispevati k razmisleku o prihodnosti evropskega tekstilnega sektorja.

Ključne besede: tekstilna dediščina; alpski prostor; trajnostni tekstil; regionalne vrednostne verige; krožno gospodarstvo

AlpTextyles: Il patrimonio come base per l'innovazione sostenibile nell'ecosistema tessile alpino

Rassunto: Il contributo presenta il progetto Interreg Alpine Space – AlpTextyles, volto alla ricerca, valorizzazione e uso contemporaneo del patrimonio tessile dell'area alpina. Il progetto parte dalla comprensione del patrimonio tessile come fenomeno storico e culturale di rilievo, considerandolo al contempo come una risorsa per affrontare le sfide economiche, ambientali e sociali contemporanee. Nell'ambito del progetto sono stati analizzati la storia e lo stato attuale della produzione tessile alpina, con particolare attenzione ai materiali locali, come lana e lino. Il contributo presenta le principali attività di ricerca, sperimentazione e formazione del progetto, tra cui lo sviluppo della Biblioteca della lana, le ricerche sui coloranti naturali, la rivalizzazione della coltivazione del lino, la collaborazione con i designer, il trasferimento delle conoscenze artigianali e la digitalizzazione del patrimonio tessile. Il progetto AlpTextyles, grazie alla collaborazione transfrontaliera e intersettoriale, mostra come il patrimonio tessile possa essere interpretato come una collezione viva di conoscenze e integrato nello sviluppo di pratiche tessili sostenibili, circolari e radicate localmente, contribuendo così alla riflessione sul futuro del settore tessile europeo.

Parole chiave: patrimonio tessile; area alpina; tessile sostenibile; catene del valore regionali; economia circolare

Tekstilna dediščina ima v Evropi izjemno pomemben prostor, kar potrjuje tudi obsežna raziskava, opravljena v okviru projekta Interreg Alpine Space – AlpTextyles, kjer smo na ZRC SAZU naredili obsežno publikacijo, ki prinaša zgodovinski pregled tekstilne produkcije od prazgodovine do sodobnosti na celotnem alpskem ozemlju (Šrimpf Vendramin 2024). Alpsko in predalpsko območje, kamor spada tudi večina današnje Slovenije, je imelo v zgodovini pomembno vlogo pri razvoju evropskih tekstilnih praks. Severna Italija, Furlanija in zahodna Slovenija – zlasti Goriška – predstavljajo eno izmed najstarejših stičišč tekstilne proizvodnje v tem delu Evrope. Prav na širšem območju Padske nižine se je začela zgodnja specializacija tekstilne proizvodnje, razvijale so se prve skupnosti, ki so ciljno gojile ovce za volno, obenem pa so arheološke najdbe iz okolice Vidma razkrile ene najstarejših ostankov lanu v Evropi. Še posebej pomembna je tudi svilarska dediščina: goriška regija je bila v 17. stoletju druga največja proizvajalka svilene niti v Evropi (Kolenc 2024).

Projekt AlpTextyles je bil v prvi vrsti aplikativni in izobraževalni projekt v sklopu evropskega programa financiranja Interreg Alpski prostor (angl. Alpine Space), pri katerem je sodelovalo 12 partnerskih organizacij iz šestih držav regije, tri raziskovalne institucije (ZRC SAZU iz Slovenije, emlyon iz Francije, Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg iz Nemčije), izobraževalne institucije (Istituto Marangoni iz Italije), regijski deležniki (Razvojna agencija Sora iz Slovenije, Polo Poschiavo iz Švice) ter tri organizacije s področja tekstilne industrije (Confindustria Moda iz Italije, Techtera iz Francije, Mediplant iz Švice), dediščinski akterji (Regione Lombardia iz Italije, Museum Montafon iz Avstrije) in komunikacijski partner (Bellissimo iz Italije).

V zadnjem desetletju se v mednarodnem okviru, ki ga sooblikujejo tudi usmeritve UNESCO Konvencije o varovanju nesnovne kultur-

ne dediščine (Spletni vir 1), uveljavlja nova perspektiva dediščine. Ta ni več razumljena samo kot pomemben, a krhek ostanek preteklosti, ki ga moramo predvsem zaščititi, temveč kot vir za izzive prihodnosti, ki lahko prispeva k reševanju širših družbenih in okoljskih vprašanj (Bortolotto 2025). Projekti, kot je AlpTextyles, so del tega miselnega premika, in čeprav je to le eden izmed mnogih projektov, ki so v zadnjem času tradicionalne tekstilne prakse videli kot vir idej in navdiha za trajnostne, okoljsko odgovorne ter družbeno vključujoče razvojne rešitve, je prvi, ki se je tega lotil na alpskem območju. V sklopu projekta je bila tako tekstilna dediščina obravnavana kot živa zbirka znanja in ne kot statičen spomin na preteklost.

S tekstilno proizvodnjo povezana znanja in dejavnosti so stoletja močno zaznamovale veliko krajev v Alpah tako z gospodarskega kot tudi identitetnega vidika. In če naštejemo samo nekaj najvidnejših, so to vsekakor Lyon, Augburg, Brescha, Benetke, pa tudi manjši kraji, na primer Biella in Sankt Gallen, ali nam bližji kraji, kot je Tolmezzo v Karniji in nenazadnje tudi Gorica z zaledjem. Danes se večina teh krajev sooča z izzivi globalizacije, z opuščanjem ali pa popolnim razkrojem in izumrtjem lokalnih proizvodnih tekstilnih verig. Tako je bila osrednja ideja projekta uporaba nesnovne kulturne dediščine kot vir rešitev za gospodarske, okoljske in druge izzive. Zato je bil cilj projekta združiti tradicijo in inovacije, da bi se tekstilna proizvodnja v Alpah preoblikovala v trajnostno, krožno in lokalno usmerjeno z namenom spodbujanja okoljske odgovornosti, regionalnega razvoja ter kulturne prepoznavnosti alpske tekstilne dediščine in njenega potenciala z namenom ponovne vzpostavitve krožnosti, odpornosti in lokalne samooskrbe na področju tekstila (Spletni vir 2).

Eden ključnih ciljev je bil osredotočen na razumevanje zgodovine in trenutnega stanja alpske tekstilne industrije, z namenom ponovne vzpostavitve predvsem regionalnih vrednostnih verig, ki bi bile bolj okolju prijazne, kot je sodobna tekstilna proizvodnja, in bi spodbujale ponovno uporabo in valorizacijo lokalnih materialov, na primer volne. Trenutno se namreč ocenjuje, da se na evropski ravni zavrže 80 % volne, predvsem zaradi pretrganih proizvodnih verig (Klepp & Tobiasson 2022), kar je posledica sprememb v tekstilnem gospodarstvu, ki so se zgodile predvsem po drugi svetovni vojni, ko so sintetični materiali začeli močno konkurirati naravnim vlaknom (Šrimpf Vendramin 2024: 50; Lambrecht in Chilla 2024). Zaradi nizke tržne vrednosti, saj alpske pasme ovc pogosto proizvajajo grobo volno, ki jo je težje uporabiti za oblačila, visokih stroškov čiščenja in predelave, ali pa nedostopnosti predelovalnih obratov za manjše količine, predvsem pa zaradi konkurence sintetičnih materialov se velika količina volne v Alpah ne porabi, temveč konča kot odpadke (Lambrecht in Chilla 2024: 4–5). Tako smo v projektu skupaj z organizacijo Fibershed DACH zasnovali Knjižnico volne (Spletni vir 3, 4) z namenom pokazati, da tudi groba alpska volna lahko ponudi bistveno več, kot se ji običajno pripisuje. Pilotna aktivnost je s skrbno izbranim naborom vzorcev volne šestih alpskih pasem ovc, med katerimi je bila tudi volna slovenske avtohtone pasme jezerško-solčavske ovce, raziskovala njihove raznolike lastnosti tako z znanstveno analizo kot s praktičnim preizkušanjem predelovalnih tehnik, kakor so predenje, pletenje, tkanje in polstenje. S tem je predstavila raznolikost avtohtonih voln alpskega prostora ter omogočila materialno primerjavo med lokalnimi vlakni, njihovimi tehničnimi lastnostmi in možnostmi uporabe (Spletni vir 4).

Sodobna tekstilna industrija se ne sooča le z izzivi na področju materialov, temveč tudi z resnimi okoljskimi vprašanji, saj velja za

eno najbolj onesnažujočih industrij, pri čemer pomemben delež onesnaženja izhaja iz postopkov barvanja tekstila (Inobeme et al. 2024). Pilotna aktivnost švicarskega partnerja Mediplant je bila zato usmerjena v raziskovanje barvilnih rastlin alpskega prostora in njihovega potenciala za trajnostno barvanje tekstila. S kombinacijo botaničnega znanja, znanstvene analize in praktičnih eksperimentov z naravnim barvanjem so preizkusili različne lokalne rastline ter postopke ekstrakcij barvil in barvanja naravnih vlaken. Aktivnost je prispevala ne samo k iskanju rešitev zmanjšanja okoljskega odtisa, ampak je tudi raziskovala, kako lahko tradicionalno znanje o rastlinskih barvilih služi kot izhodišče za sodobne, okoljsko odgovorne tekstilne prakse (Spletni vir 5).

Poseben poudarek v projektu je bil namenjen tudi oživiljanju gojenja lanu kot pomembne, a v veliki meri pozabljene prakse alpskega prostora. Razvojna agencija Sora iz Škofje Loke v sodelovanju s Turističnim društvom Davča ter drugi deležniki iz Švice so v okviru mednarodne pilotne aktivnosti preizkušali možnosti ponovne vzpostavitve lokalnih verig pridelave in predelave lanu. Izkušnje partnerjev iz Švice, zlasti iz naravnega parka Val Müstair, kjer so že prepoznali pozitiven vpliv ponovnega gojenja lanu na biodiverzitetu alpske krajine, so pomembno prispevale k razumevanju širših okoljskih koristi te prakse. Projekt je s tem pokazal, da lan ni le pomemben dediščinski material, temveč tudi strateška surovina prihodnosti, ki lahko prispeva k trajnostnemu upravljanju krajine, lokalnemu razvoju in odpornosti alpskih skupnosti (Spletni vir 2, 6).

Okoljski izzivi tekstilne industrije ne zahtevajo le tehnoloških izboljšav, temveč tudi premislek o načinu oblikovanja, proizvodnje in potrošnje. Ker so potrošniki vse bolj kritični do globaliziranih dobavnih verig in iščejo trajnostne alternative (Spletni vir 7), smo v projektu AlpTextyles preizkušali možnosti

razvoja tekstilnih izdelkov, ki so okolju prijazni, lokalno zasidrani in kulturno prepoznavni. Projekt je rešitve iskal v tekstilni dediščini ter jo vključeval v sodobne oblikovalske in proizvodne procese z namenom krepitev lokalne identitete in dodane vrednosti izdelkov. Tako so nastala sodelovanja z mladimi oblikovalci iz Italije in Avstrije oz. kapsulne kolekcije, ki so zasnovane iz lokalnih, alpskih materialov, tudi volnenih tkanin, ki so bile ročno stkanе v tkalnici Tessitura di Val Poschiavo v Švici iz volne avtohtonih pasem ovc. Prototipi mladih ustvarjalcev so združevali dediščinske elemente – na primer čipko cantù – s sodobnimi silhuetami in trajnostnimi načeli ter s tem dokazovali, da lahko dediščina služi kot trdna osnova za razvoj sodobnih kolekcij, ki so hkrati trajnostne, lokalne in kulturno ozaveščene, kar je dokaj redko v sodobnem svetu mode, čeprav je vedno več takšnih poskusov (Spletni vir 8).

Tretji pomemben cilj projekta je bil prenos rokodelskega tekstilnega znanja na mlajše generacije. V ta namen je bila izvedena vrsta pilotnih aktivnosti, med katerimi je izstopala mednarodna poletna šola Alpine Icon, zasnovana kot intenzivni program povezovanja mladih oblikovalcev in izkušenih rokodelk. Deset mladih oblikovalcev je v majhnem kraju Mono deset dni sodelovalo z lokalnimi rokodelkami ter skozi praktično delo raziskovalo tradicionalne tehnike, lokalne materiale in pomen krajevno vezanega znanja v sodobnem oblikovanju (Spletni vir 2).

V Sloveniji je bil cilj prenosa znanja izveden z izvedbo Alpske tekstilne šole, organizirane v sodelovanju s Fakulteto za dizajn iz Ljubljane. Program je bil strukturiran v več modulov, v katerih so se študenti oblikovanja srečevali z različnimi tekstilnimi tehnikami pod mentorstvom šestih izkušenih tekstilnih mojstric: Anje Musek, Nine Vastl Štefe, Lili Pajntar, Silve Horvat, Andreje Stržinar in Tadeje Pance. Sodelovanje je omogočilo neposreden prenos znanj, hkrati pa spodbudilo

dialog med dediščinskimi praksami in sodobnimi oblikovalskimi pristopi (Spletni vir 2).

Pomemben del projekta je predstavljala tudi digitalizacija tekstilne dediščine, ki je z objavo na evropski platformi Europeana omogočila njeno širšo dostopnost in nove oblike interpretacije. Na podlagi tega je bil nato razvit tudi t. i. AlpTextyles Metaverse, interaktivni virtualni prostor, v katerem lahko obiskovalci raziskujejo materiale in zgodbe, povezane s tekstilnimi kulturami alpskega prostora, in njihov prenos v sodobnost. Digitalno okolje je nadgradil tudi izobraževalni program (MOOC), ki vsem zainteresiranim ponuja uvod v zgodovino alpske tekstilne proizvodnje in njeno estetiko, predstavlja krožne in trajnostne tekstilne prakse, utemeljene na lokalnem znanju, dediščini in sodelovanju skupnosti, kakor tudi razumevanje vidika potrošnikov do izdelkov, temelječih na dediščini (Spletni vir 9).

Projekt je z vzpostavitvijo čezmejnih pilotnih aktivnosti, ki so povezovalе raziskovalce, lokalne akterje, rokodelce, oblikovalce in lokalne skupnosti, prispeval k razvoju novih uporab tekstilne dediščine. Ti piloti predstavljajo konkretne primere inovacij, ki temeljijo na kulturni identiteti, a hkrati sledijo sodobnim trajnostnim standardom – od razvoja novih tkanin in eksperimentiranja z naravnimi barvili do ponovnega oživljanja kratkih dobavnih verig in pravičnih poslovnih modelov.

Projekt AlpTextyles s svojimi številnimi raziskovalnimi, pilotnimi in izobraževalnimi aktivnostmi kaže na to, da je kulturno dediščino mogoče razumeti kot aktiven razvojni vir, ki presega zgolj varstvene pristope ter lahko pomembno prispeva k trajnostnemu prehodu, razvoju novih gospodarskih priložnosti in ponovni krepitvi lokalnih identitet. Rezultati projekta odpirajo širše vprašanje prihodnosti evropskega tekstilnega sektorja in vloge tradicije v procesih zelene ter krožne preobrazbe. Primeri, razviti v okviru projekta, potrjujejo, da lahko dediščinsko znanje, če je obrav-

navano kot dinamičen ekosistem materialov, praks in družbenih odnosov, postane izhodišče za inovativne in kontekstualno utemeljene rešitve.

Ključni element uspešnosti projekta je bilo medsektorsko sodelovanje, ki je povezovalo lokalne skupnosti kot nosilce znanj, raziskovalce kot njihove interpretatorje ter oblikovalce kot posrednike med dediščino in sodobnimi potrebami. Takšni pristopi sovpadajo tudi s širšimi družbenimi spremembami v zaznavanju proizvodnje in potrošnje tekstila, saj se od začetka 21. stoletja krepi zavedanje o pomenu regionalnih izdelkov, tudi v tekstilnem sektorju, kar pri določenih družbenih skupinah nakazuje miselni premik kot odziv na hitro modo in kulturo potrošnje za enkratno rabo. V tem kontekstu je AlpTextyles prispeval temelje za razumevanje vloge dediščine pri oblikovanju bolj trajnostnih, odpornih in lokalno zasidranih tekstilnih prihodnosti.

VIRI IN LITERATURA:

Literatura

Bortolotto, C. 2025: Will Heritage Save Us?: Intangible Cultural Heritage and the Sustainable Development Turn. Cambridge University Press.

Kolenc, P. 2024: Silk. V: Šrimpf Vendramin, K. (ur.), 2024. Alpine textile heritage: an overview. DOI: 10.3986/9789610509042, 106–119.

Klepp, I. G.; Tobiasson, T. 2022: Local, Slow and Sustainable Fashion Fibres: Wool as a fabric for change. Palgrave MacMillan.

Lambracht, M.; Chilla, T. 2024: Mapping Alpine Wool: Production network, Value creation, and Footprint. DOI:10.13140/RG.2.2.24415.93602.

Šrimpf Vendramin, K. (ur.), 2024. Alpine textile heritage: an overview. DOI: 10.3986/9789610509042, 09042.

Šrimpf Vendramin, K. 2024: Wool. V: Šrimpf Vendramin, K. (ur.), Alpine textile heritage : an overview. DOI: 10.3986/9789610509042; 33–52.

Inobeme, A. et al. (2024). Understanding Dye Pollution and Its Impact on the Environment. V: Singh, P. (ur.), Dye Pollution from Textile Industry. SDGs and Textiles. Springer, Singapur. https://doi.org/10.1007/978-981-97-5341-3_1.

Spletni viri:

Spletni vir 1: UNESCO Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, <https://www.gov.si/novice/2020-12-11-nov-novica-20121151903/> (dostop: 8. 1. 2026).

Spletni vir 2: Spletna stran AlpTextyles, <https://www.alpine-space.eu/project/alptextyles/> (dostop: 8. 1. 2026).

Spletni vir 3: Fibershed DACH, Swiss Wool Library, <https://www.fibershed-dach.org/wool-library> (dostop: 8. 1. 2026).

Spletni vir 4: Wool library, <https://static1.squarespace.com/static/6100658f4205822b9f682290/t/68a5af7f62bd6056c76ac7a9/1755688831055/Fibershed+DACH+x+AlpTextyles+Wool+Library.pdf> (dostop: 8. 1. 2026).

Spletni vir 5: Un pigment d'un bleu intense pour reverdir l'industrie textile, <https://www.terrenature.ch/terroir/un-pigment-dun-bleu-intense-pour-reverdir-lindustrie-textile/> (dostop: 8. 1. 2026).

Spletni vir 6: Oživljanje platnarstva na Škofjeloškem AlpTextyles, <https://vimeo.com/1086289266?share=cop>y (dostop: 8. 1. 2026).

Spletni vir 7: Pizzetti, Marta, Verena Gruber, and Diego Rinallo. Poročilo: Communicating Value to Consumers About Circularity, Heritage Products and Cross-Border Value Chain (2025), https://emlyon-researchportal.esploro.exlibrisgroup.com/esploro/outputs/report/Communicating-Value-to-Consumers-About-Circularity/9923760909453?institution=33EML_INST&skipUsageReporting=true&recordUsage=false (dostop: 8. 1. 2026).

Spletni vir 8: AlpTextyles Young Designers Collections, [https://www.alpine-space.eu/wp-content/uploads/2025/11/AlpTextyles_Young-Designers-Collections-Scrapbook.pdf#:~:text=A%20special%20series%20of%20capsule%20collections%20born%20within%20the%20AlpTextyles%20project.&text=SAZU%20\(SI\)%2C%20and%20Stand%20Montafon%20\(AT\)%2C%20students%20translated%20the%20visual%20and%20material](https://www.alpine-space.eu/wp-content/uploads/2025/11/AlpTextyles_Young-Designers-Collections-Scrapbook.pdf#:~:text=A%20special%20series%20of%20capsule%20collections%20born%20within%20the%20AlpTextyles%20project.&text=SAZU%20(SI)%2C%20and%20Stand%20Montafon%20(AT)%2C%20students%20translated%20the%20visual%20and%20material) (dostop: 8. 1. 2026).

Spletni vir 9: MOOC - Living Textile Heritage of the Alps and its Sustainable Circular Future, <https://elearningproject.eu/courses/living-textile-heritage-of-the-alps-and-its-sustainable-circular-future/> (dostop: 8. 1. 2026).